

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00012

A helyi identitás és kohézió erősítése Sárosd térképében

Objektumleírások

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

Káloz épített öröksége

A megye délnyugati részén, a Mezőföld közepén elterülő, útmenti, többutcás település, szabályos hosszanti és keresztutcákkal, szalagtelkeken fésűs, előkertes beépítéssel. • Nevének elsős írásos említése 1326-ból való, Kaluz alakban. A XI. században már lakott hely volt. Feltételezhető, hogy már 1009-ben, a veszprémi püspökség alapítása idején létezett. A középkorban előbb a püspökség, majd a székesfehérvári káptalan birtokolta. A török hódoltság idején elpusztult. 1650-től a Zichy család volt a birtokosa. A XVIII. század elején magyar lakosokkal újratelepült, a század utolsó harmadában pedig mezővárosi rangra emelkedett.

ENTZ – SISA 1998 (88.), TAK 2017 (4-5.), VIRÁG 2005 (84.)

Boldogságos Szűz Mária Mennybevétele plébániatemplom

A falu közepén az egyik főutcában szabadon álló barokk templom. Építtette gróf Zichy Ferenc 1787-88-ban. • A középkorban a településnek plébániája volt, a XVIII. század első felében a simontornyai és székesfehérvári ferences misszióhoz tartozott. 1749-ben emelkedett ismét plébániai rangra, kastélykápolnáját utólag lebontották. • Homlokzati órapárkányos középtornyát ívelt gúlisícsák fedik. A hajóhoz keskenyebb, szegmensíves záródású szentély kapcsolódik, mellette kétoldalt alacsonyabb sekrestyét, illetve oratóriumot alakítottak ki. A főhomlokzaton két pilaszter között szegmensíves kapu áll, fölötte szegmensíves ablak, kétoldalt egy-egy faltükrő látható. A főpárkány fölötti íves oromzáró falak szélén két kőurnát helyeztek el. Az oldalhomlokzatokon faltükrök és szegmensíves ablakok helyezkednek el. A torony alatt előcsarnok, valamint 2 pilléren nyugvó, középen kihasadó orgonakarzat húzódik. A hajó síkmennyezetes, lizénás faltagolású, a szentély csehsüvegboltozatos. A hajó mennyezetét al secco Mária mennybevétele kép díszíti, a szentély freskója Mária megkoronázását és a négy evangélistát ábrázolja, Mezőkövesdi Takáts István alkotása 1949-ből. Az 1788-ban készült főoltár XVIII. századi vászonra festett Szűz Mária olajképe és a mellékoltár copf keretben lévő, vászonra festett, XVIII. század végi olajképe az eredeti berendezés része. Az orgonakarzat alatti Mária mennybevétele olajkép az 1749-ben épített kápolnából került ide. Szószéke és papi széke az egykori Zichy-kastélyból származik. Vörösmárvány keresztelőmedencéje a XIX. század első felében, a sekrestyében lévő barokk szekrény a XVIII. század második felében készült. A szentély padlóján helyezték el az 1848. szeptember 30-án kivégzett gróf Zichy Ödön dísztelen sírlapját. A gróf sírjánál 1852. június 26-án imádkozott Ferenc József császár és király, erről öntöttvas emléktábla ad hírt. A templom felszereléséhez tartozik egy 1760 körüli úrmutató, 3 kehely (1700 körül, 1820 körül, 1840 körül). Az egyházmegye kincstárában a XIX. század közepén készült csengő, misekanna és tálca, valamint egy XVIII. század végi úrmutatót őriznek. Műemlék.

A templomkertben a XIX. század első feléből származó magas kőposztamens áll. Korábban a belmajori kastélypark díszje volt, a rajta lévő Madonna-szobor elpusztult, utólag egy töredéket helyeztek el rajta, talapzatához utólag egy Zichy-Kolowrat kettős címet állítottak, tetején a 9 ágú grófi koronával – az 1749-ben született gróf Zichy (I.) Ferenc 1770-ben vette feleségül Kolowrat-Krakowsky Mária Annát. Ugyancsak itt található egy 1806-ban állított kőfeszület, talapzatán Szűz Mária szoborral.

BARDOLY – HARIS 2008 (55.), ENTZ – SISA 1998 (89.), TAK 2017 (8.)

Református templom

Mellékutcában, kertben szabadon álló, barokk templom. Épült 1788-ban az előző, 1719-ben épült nádfedelű, vályog templom helyén. • Téglalap alaprajzú épület, homlokzati tornyát gúlisícsák, hajóját nyeregvető fedik. Az oldalhomlokzatokon 3-3 barokk ablakot alakítottak ki. A torony alatti előcsarnokban római kori figurális körelief látható. A templomtér síkmennyezetes, jobboldalon falazott

szószék áll, lombfűrészkes koronával, a többi oldalon fakarzat húzódik. Ónkannája a XVII. században készült.

ENTZ – SISA 1998 (89.), TAK 2017 (8.)

Zichy-Széchenyi-kastély és parkja

Belmajor

Téglalap alaprajzú, kétszintes, kontyolt nyeregtetős épület. Épült az 1810-es években, homlokzata a XIX. század második felében neoreneszánsz architektúrát kapott. • A települést, amely a zichi és vásoneői Zichy grófok egyik legfontosabb Fejér vármegyei uradalmának központja volt, 1650-ben szerezte meg a család, amely 1659-ben kapott bárói, majd 1679-ben grófi címet. A pusztatelepülés 1690-ben gróf Zichy Pál birtoka volt. 1717-ben Zichy Imre, 1747-ben pedig Zichy János lett a birtokos. A család első itteni kúriáját a település belterületén emeltette, amelyet a II. József-kori katonai felmérés már feltüntetett, vagyis az 1780-as évek előtt épült. Mivel ez idővel szűknek bizonyult, a család az 1810-es években a Belmajorban új, klasszicista stílusú kastélyt építtetett. Az úgynevezett vedródi ágazat birtokolta a kastélyt. Ezt Zichy (I.) Ferenc alapította, akinek fiaitól származik a seregélyesi, a cifferi és a szentmihályi ág. A (II.) Ferenc által alapított seregélyesi ág a későbbiekben szintén több részre bomlott, ezek birtokolták a zichyújfalui, a seregélyesi és a kálozi kastélyokat. 1848-ban a település urát, gróf Zichy Ödönt a nemzetőrök elfogták, és megtalálták nála báró Jellasics horvát bán menlevelét, amelyben védelmet biztosított a gróf számára, hogy szabadon utazhasson Kálozról Pozsonyba. A bán által kinyomtatott királyi proklamáció 43 példánya is nála volt. Ezért mint árulót Görgey Artúr statáriális bíróság elé állította, amely ítélete értelmében szeptember 30-án Lórévnél felakasztották. A falu lakói ekkor elkezdték a kastély és az uradalom fosztogatását, de ezt Görgey megállította. Az uradalom Ödön gróf halála után (II.) Ferencé, majd annak fiáé, (III.) Ferencé lett. Utóbbi négy fia közül a harmadik, Ágoston lett az új tulajdonos 1900-ban. Ő évente 6-8 hetet töltött a birtokon. Mivel csak három lánya volt, és közülük csak a legkisebb, Anasztázia ment férjhez, apjuk halála után ő és férje, sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi György örökölte az uradalmat és a kastélyt. György gróf 1938-ban hunyt el, de felesége egészen 1945-ig a 2563 katasztrális holdas birtok tulajdonosa maradt. 1945 után a kastélyban lakásokat alakítottak ki, majd 1973-tól a helyi termelőszövetkezet irodái kaptak itt helyet. • Az épület tengelyében a bejárat előtt kocsiárhajtót alakítottak ki, amelynek fedelét 4 zömök pillér tartja, emelete teraszos. Belül nagyrészt középfolyosós, a földszinti helyiségek csehsüvegboltozatosak. A háromkarú főlépcső a bejárat csarnokból balra nyílik. A földszinten az ajtók fölött két helyen Zichy-címer látható. A főépülethez jobbra, nyitott pilléres nyaktaggal, melléképület csatlakozik. Műemlék.

A tórendszer mentén húzódó, a XIX. század első felében kialakított angolpark területe mintegy 22 hektár. A tájban honos fákön kívül fakülönlegességek is megtalálhatók voltak itt. Ma nagyrészt elvadult.

BARDOLY – HARIS 2008 (55-56.), ENTZ – SISA 1998 (90.), TAK 2017 (7.), VIRÁG 2005 (84-86.)

Szent Flórián-töredék

Az ismeretlen mester által valószínűleg a XVIII. században készített, a római katolikus templom udvarán álló alkotásból mára csak a ház és a szent alakjának derék alatti része maradt meg. A megjelenítési szokásokat tekintve az eredetileg ábrázolt alakra így csak következtetni lehet. A posztamens valószínűleg nem eredeti, a fragmentumot utólag helyezték rá.

Mária-oszlop

Szent István tér

A római katolikus templom melletti üres telken álló alkotás párkányfejezetes és lábazatos, kompozit oszlopra helyezett rokokó kőszobor a karjában a gyermek Jézust tartó Szűz Mária alakjával. Lábánál két puttófej látható. Készült 1750-ben. 1990-ben restaurálták. Műemlék.

BARDOLY – HARIS 2008 (55.), ENTZ – SISA 1998 (89.), TAK 2017 (9.)

Szent Vendel-szobor

Szent Vendel utca 13.

Lakóház kerítése előtt álló, íves, alul volutában végződő, akantusz levelekkel díszített párkányfejezetes talapzaton, a szentet ülő helyzetben ábrázoló szobor. Vendel kézfeje és a mellette fekvő bárány feje hiányzik. Készült a XVIII. század második felében. Műemlék.

BARDOLY – HARIS 2008 (55.), ENTZ – SISA 1998 (89.), TAK 2017 (9.)

Kőkereszt

Szent István tér 6.

A plébánia előtt álló neogótikus talapzatú mészkő feszületet 1852-ben állították, annak emlékére, hogy Ferenc József császár és király a templomban eltemetett gróf Zichy Ödön sírjánál imádkozott. Az alkotás a település külterületén lévő belmajori temetőből került jelenlegi helyére.

BARDOLY – HARIS 2008 (55.), ENTZ – SISA 1998 (89.), TAK 2017 (9.)

Felhasznált irodalom

BARDOLY – HARIS 2008	Bardoly István – Haris Andrea: Magyarország műemlékjegyzéke. Fejér megye. Budapest, 2008, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal.
ENTZ – SISA 1998	Entz Géza – Sisa József (szerk.): Fejér megye művészeti emlékei. The Historic Monuments of Fejér County. Székesfehérvár, 1998, Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Intézet – Szent István Király Múzeum. (= Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 34. kötet)
TAK 2017	Településképi arculati kézikönyv, 2017.
VIRÁG 2005	Virág Zsolt: Magyar kastélylexikon. 3. kötet. Fejér megye kastélyai és kúriái. Budapest, 2005, Fo-Rom Invest.